

MÜHENDİSLİK - SANAT İLİŞKİSİ ÜZERİNE ERHAN KARAESMEN İLE BİR SÖYLEŞİ

Erhan KARAESMEN*

TMH: Sayın Karaesmen, siz tecrübeli bir mühendis, hoca ve iş planlayıcısı olarak yurt içinde ve dışında tanınıp saygıyla anılan bir meslektaşımızsınız. Bu arada, kitap, dergi makalesi, araştırma raporu, ulusal-uluslararası bildiri metni gibi pek çok mesleki yayının çeşitli dillerdeki müellifisiniz. Ancak, çevrelerimizde daha az bilinen bir yayın etkinliğinin de uzun yıllardır içindesiniz. Son çıkan sanatsal bir yazınızı burada iktibas yoluyla kullanma şansını bulmuşken, sizinle kısa bir söyleşi de yapmak istedik. Sanat ve mühendislik bağlantısı konularında görüşlerinizi almak istedik.

E. Karaesmen: İnşaat mühendisliği ortamımızın en yaygın ve köklü yayın organında sanatsal kültürel konulara yer ayrılıyor oluşundan duyduğum hazzı öncelikle dile getirmek isterim.

İnşaat mühendisliği dünyasını sadece dışarıdan bilip yeterince gözlememiş olanlar inşaat mühendisliğinin kuru ve donuk bir etkinlik biçimi olduğunu düşünebilirler. Mesleğimizde çamur, yağmur ile, Sibiry'a soğuğu ve Arap çölünün cehennemi sıcaklığı bir aradadır. Doğa ve iklim zorluklarını yenerken inşaatçı, makine gücünden yararlıansa bile yine de büyük meşakkat çeker. Ancak inşaat işi sadece fiziki çabayla yörünen bir iş değildir. Yaratıcılık ve imgelem gerektirir. Sezgi gücünün seferberliğine çağrı yapar. Dolayısıyla, iyi bir inşaat mühendisi diğer alanlardaki imgelem kullanımını takdir etmeğe ve onu yakından hissetmeye bir hayli yatkın bir insandır. Meslektaşlarımız arasında sanatsal yaratıcılığın takdirkarları hep olagelmıştır. Ben de sadece onlardan biriyim. Genç ve coşkulu yaşlarımda çeşitli batı ülkelerinde sanatsever ortamlara girip çıkma şansı buluşum, sanatı daha içinden tanıyabilme fırsatını bana vermişti. Bunun da yardımıyla genç yaşlarda örülmüş bir sanat

meraklılığı kişiliğimi sürdürüp gidiyorum, işte. Sanatsal-kültürel konular başta geliyor ama bazen sosyo-politik alanlara da girerek birşeyler yazdığım oluyor. Konferans verme, televizyon ekranında üç beş kelime anlatma yolunda nazik davetler aldığım da oluyor.

Zevkle ve keyifle yapıyorum, bu işleri. Ancak, sürekli bir sanat ya da politika yazarı olmak gibi bir iddiam yok. Olaya bir yaşama sevincinin dışı vurumu gözüyle bakıyorum, daha ziyade.

TMH: Ulusal ve uluslararası sanat dünyasından çeşitli önemli kişilerle de bağlantılarınız, dostluklarınız olduğu biliniyor. Bu çerçevede Selim Turan'ın yerinden biraz söz edebildirmisiniz.

E. Karaesmen: Uluslararası resim-heykel ve müzik çevrelerinde bazı önde gelen kişilerle tanışıp dostluk kurduğum olmuştur. Ancak bu büyüğü ortamda beni en çok etkileyen tanışıklık ve dostluk Selim Turan ile kurulanıdır. Selim Bey'i dünya ününün doruğunda olduğu 1960'lar Paris'inde tanıdım. Yaşamı boyunca sürdü, bu dostluk. Sadece büyük bir sanatçı değildi. Alabildiğine alçak gönüllü, sevgi dolu bir insandı. Ayrıca, çok zeki, kültürlü, dünyadan haberli bir aydın ve doğru tavırlı bir yurttaştı. Alabildiğine bağnaz, kıskançlık, haset dolu ve temelsiz hesaplarla, kendisinin Türk yurttaşlığından uzaklaştırılmış oluşu ve bu kepaşeliğin düzeltilmesinin tam onaltı yıl alış büyük bir devlet ayıbı olmuştur. Yurttaşlığa dönüşünden sonra Türkiye'ye de ara sıra uğrar olmuştur ve geleceğe dönük hesaplarını artık İstanbul'la bağlantılı yapıyordu. Ömrü yetmedi. Ruhu şad olsun.

Sayın Erhan Karaesmen'in Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan yazısını aynen yayınlıyoruz.

(*) Dr., İnşaat Yük. mühendisi, ODTÜ

BİR HEYKELİN ANATOMİSİ

“Bakın ileride sarkık teller var. Heykelin başı takılacak oraya”. Açık kasalı bir TIR kamyonunun üzerinden kalın bir ses konuşuyordu. Bir bayan sesi yanıt veriyordu. “Karanlıkta göremiyorum. Nerede bu teller? Az önce birini zaten güç bela atladık. Hay Allah!”. Bir başka ses araya giriyordu: “Şoför kardeş, dikkatli ol!”.

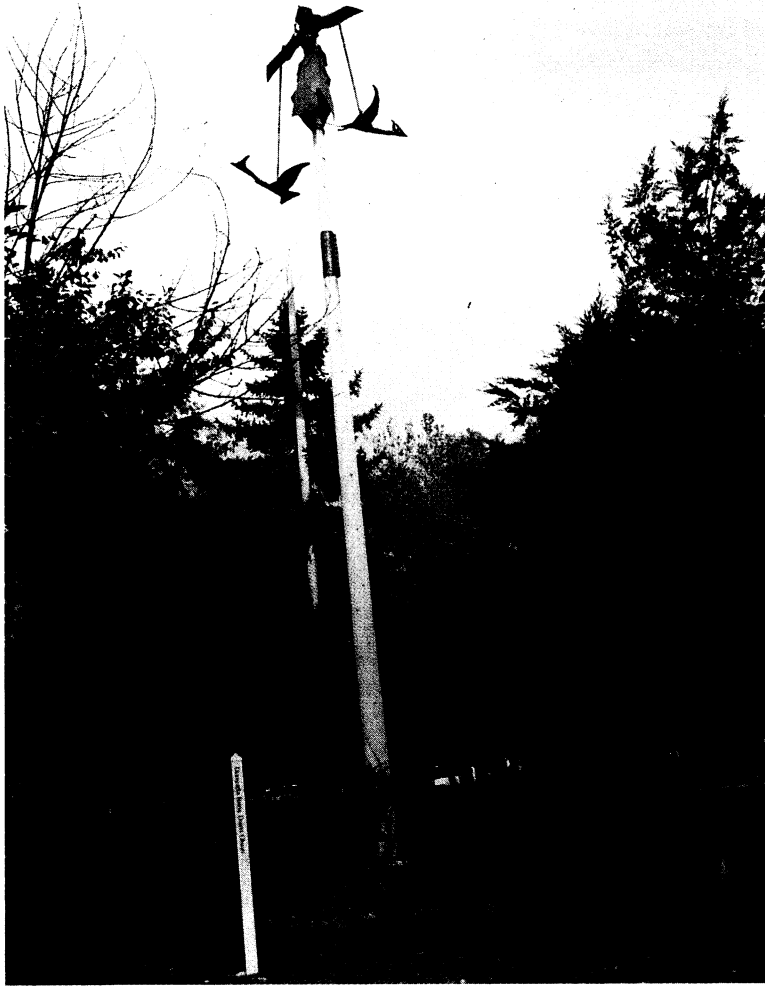
Beş yıl öncenin Ankara’sındaki bir cehennem temmuzu gecesinde araç oflayarak durdu. Türk pratik becerisinin ürünü yalıtılmış bir sopayla sarkan elektrik telleri bir karış kadar aşağıdan yukarı ittirildi. Araç yeniden kııldadı. Heykelin başı iki-üç santimetre farkla teğetine sıyırdı telleri. Herkes bir **“oh”** çekti. Tiryakiler birer cigara yaktı.

Türkiye’nin en ilginç açık hava heykeli “Sarıkız” yapıldığı yerden (Ankara dolaylarındaki Ceylan İnş. köprü şantiyesinin tamir atölyeleri) yerleştirileceği yere (Ankara Kurtuluş Parkında hoş bir ağaç öbeğinin ortasına) taşınıyordu. Heykelin parçalarının montajına yardım etmiş kaynak işçileri, kaldırma-taşıma işlerine yatkınlığı olan başka genç emekçiler, birkaç sanat tutkulusu hep birlikte, bu müstesna cismi atölyesinden tepesine dikileceği direğin yanına taşıyorduk. Bu olağanüstü cisim, aslında büyükçe (üç küsur metre boyunda) bir bakır kaplamasıydı. İç i tamamen boştu. Yani yükte hafifti. Ama manevi pahası çok ağırdı. Türk plastik sanatlar tarihinin en güzel metal parçasıydı. Dolayısıyla çok özenli ve nazik bir taşımacılık işlemi uygulanıyordu. Sonra yerine varınca bir yüksek direğin tepesine yerleştirilecekti. Yaprakların dalların arasında gökyüzüne doğru utkulu bir tırmanışla bir dramatik aşk öyküsünün içinden fıskıran bir özgürlük açığı fısıltısını sonsuza dek sürdürecekti.

Selim Turan, uzun yıllar (1964’ten 1980’e kadar) gelip gitmesine engel olunan sevgili Türkiye’sine rahat gelip gidebilme iznine ve keyfine kavuştuktan sonra Türk kültürünün, ülkede sürekli yaşadığı gençlik yıllarında keşfedemediği kesimlerinde de yoğun dolaşmalara çıkmıştı. Alevilikle karışık Türkmen kültürünün Kaz Dağları’na kadar uzanmış serpintilerini yetmişinden sonra duymuştu. Ezilmiş çirkin kadın ama sevgilisini, kendisini mutluluğa götürecek erkeğini seçerken yoğun çevre baskısını göğüsleyecek kadar kişilikli ve özgün insan “Sarıkız”ın simgesini bir açık hava heykeline taşıma fikri kendisinde 1990 başlarında oluştu. Rastlantılar uygun gelişti. 1990’lar ilk yarısının çeşitli başarılı belediyeçilik girişimlerine dayanak oluşturmuş. Ankara Büyükşehir Belediyesi kentin park ve meydanlarına heykeller diktirtme kararı aldı. Benzeri azalmış uygar ve aydın kentsoylulardan

ve sıkı izleyici bürokrat **Timur Erkman** dostumuz, Belediye Genel Sekreteri yetkisiyle tam bir sanatsal-kültürel özendiricilik şemsiyesi oluşturdu. Sonraki ilkel belediyeçilerin **“içine tükürerek”** yerinden kaldırıp atacağı bazı diğer anlamlı heykellerle birlikte, Selim Turan’ın **“Sarıkız”**ı da bu dönemde yapıldı ve beş yıl önce tam bugünlerde, yukarıda öykülediğimiz tam bir taşıma macerasıyla ve sonrasında dalların engellemesini aşan anlık pratik yaratıcılıkla dolu ama eziyetli altı saatlik bir yerine yerleştirme heyecanı yaşandı. Çünkü ertesi gün sabah onda belediye tarafından resmi açılış yapılacaktı ve çok sayıda insana resmi davet gönderilmişti. Yani o gece sabaha karşı bu işlem bitirilmezse tam bir skandal yaşanacaktı. Heykele temel oluşturan enerji nakil direğini de nefes kesici benzer bir macerayla sadece bir akşam önce yerine dikebilmiştik.

Derin bir ulusal kültür duyarlılığının yanı sıra, engin bir evrensel kültür sentezinin adamıydı Selim Turan. Ayrıca, benzersiz zekayı geniş ilgi ve merak alanları üzerinde dolaştırdı. Bu özellikleriyle ve ayrıca plastik sanatlarda dünyada adını en fazla duyurmuş Türk yurttaş olmanın rahatlığıyla gürültülü ve farfaralı bir yaşam sürdürebilirdi. Ama o, dinginliği ve alçakgönüllülüğü seçmişti. Sade insanların dostluğunu çabuk kazanırdı ve bundan mutluluk duyardı. Olağanüstü geniş bir yelpaze içinde **Picasso’dan, Matisse’den, Postacı Gaston’a, Balıkcı Refik’e** devlet adamlarından, büyükelçilerden, metro biletiçisine, kahvehane garsonuna kadar herkese gönlünde yer vardı. Kendisini sevenler arasında böylesine insan çeşitliliği bulunan bir başka ünlü sanatçı var mıdır, bilemiyorum. Sokaktaki insanlarla ve hele gençlerle dostluk kurabilmedeki bu benzersiz üstünlüğü Türkiye ile ilişkilerinde de iki çok kritik dönemde de sanatçımızın çok işine yaramıştı. 1979 sonlarında dakikaya karşı bir yarıшта, Selim Turan’ın Türk yurttaşlığına dönüş kararnamesini görevini bırakmış bir hükümetin son iş saatlerinde, morali bozulup her biri bir tarafa dağılmış yirmi ayrı bakana imzalatış işlemi, Selim Baba’yı çok sevmiş genç dostlarının cansiperane koşuşmasıyla gerçekleşmişti. **Atilla Bülent, Abdullah, Bekir, Aslan, Zafer**, o dönemin Yerel Yönetim Bakanlığı’nın müsteşarlık araştırma uzmanları ve o tarihteki makam şoförümüz Vahit Bey ile arkalarından lojistik destek veren Bilgen ve Saadet Hanımlarla birlikte olayı herhangi bir bürokratik kararname işlemi gibi alsalardı yetişmesi imkansızdı. Ama iş bir sevgi operasyonuna dönüştü. Yeni hükümetin görev başı yaptığı saatlerde bu satırların yazarına bahsedilmiş bir onurla, mutlu bir bitkinlik içinde kararnameyi Çankaya Köşkü’nde Cumhurbaşkanlığı makamının imzasına sunuyorduk.

Çok değişik ve üç boyutlu

Selim Turan'ı çevreleyen olağanüstü sevgi ihalesi ikinci bir kez **"Sarıköz"** heykelinin sadece yukarıda özetlediğimiz son iki aksamlık zamana karşı yarışın kazanılmasında değil bir aylık tüm bir süreç boyunca müthiş işe yaramıştı. Çünkü belediye yetkilileri temmuz ayı sonlarına doğru yapılacak bir açılışın psikolojik ve politik uygunluğunu düşünüyordu. Oysa haziran sonunda Ankara'daki geçici atölyesine yerleşmiş ve kendisine de zaman zaman yardımcı olmaya çalışan genç sanatsever hayranlarının yanı sıra kaynak ve diğer mekanik işlerden anlayan iki genç işçinin kısmi zamanla yardımı ile çok nazik bir tam boy ön montaj işlemi gerçekleştirilecekti. Soyutlamalı görsel plastik anlayışın dünyada alkış tutulmuş büyük ustası Selim Turan, yine çok değişik ve yarı abstre bir üç boyutluluk tasarlamıştı.

Birbiriyle örtüşen çok ince bakır plaklardan oluşan heykel örtüsünü metal heykellerin tümünde olduğu gibi gözle gözükmeyen bir iç taşıyıcı sistem destekliyordu. Bu sistemin dış örtüye dokunduğu yerleri, ince bakır plakların birbiriyle örtüşme uzunluklarını rüzgar etkisi heykele zarar vermeyecek biçimde ayrıntılı bir matematik analizle belirlemiştik. Akılcı ve pratik sayısal sonuçlar elde etmeyi becermiştik. Mühendislik hesabı ya da bilgisayar uygulaması ile yakınlığı hiç olmayan Selim Turan doğanın ancak o büyük adamlara, yarı dahi sanatçılara bağışlamış bulunduğu olağanüstü mekanik sezgisiyle levhaların, tellerin, çubukların yerlerini değiştirip duruyordu. Biz de hesabı yeniden yapıyorduk. Ve Selim Baba haklı çıkıyordu. O delikanlı işçiler kendisini götürüp getiren Şoför **Adil**, o atölyenin ait olduğu şirketin ve grubun olayı sempatiyle izleyen insanları, **Nalan**'lar, **Hanife**'ler, **Barış**'lar, öylesine sıkı bir sevgi dokusu oluşturdular ki üstü sac kaplı bir şantiye

atölyesinin kızgın sıcaklığında bütün gün don-paça dolaşan yetmiş dokuz yaşındaki bu adama yorgunluk hissettirmediler. Ayrıntıda sürekli form değişikliklerinin getirdiği gecikmelere karşın işin zamanında bitmesi için tam bir iş ve gönül birliği düzlemi oluşturuldu. İş atölyede zamanında tamamlandı, son saatlerinde yerine taşındı. Sadece bir direğin üzerinde değil, bu güzel heykelin özgürlük duygusunu bakanlara daha da yoğun tattırabilmesi için rüzgarla hareketini sağlayacak bir bilyalı kutunun da üzerinde monte edilerek açılışına yetiştirildi. Selim Turan ve Şahika Turan çifti, bu satırların yazarının, yukarıdaki dokunaklı ifadelerden de anlaşılacağı gibi bir çeşit manevi babası ve anası idiler, **"Artık dünyamızda olmayan Selim Turan'ın ruhu şad olsun. Şahika Ana'ya da Tanrı uzun ömürler versin"** diyoruz.